

ВІДГУК
офіційного опонента доктора педагогічних наук, доцента
КАЛАУР СВІТЛАНИ МИКОЛАЇНИ
на дисертаційне дослідження
КОЗІБРОДИ ЛАРИСИ ВОЛОДИМИРІВНИ
на тему: «ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ
УЧНІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ
ШКІЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА (кінець XX – початок XXI ст.)», що подана
на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук
за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Актуальність теми дисертаційного дослідження

Нині в усьому світі робиться акцент на нівелювання соціальної нерівності, зменшення соціальної стратифікації та сповільнення процесів маргіналізації. В українському освітньому соціумі на порядок денний поставлено питання, які безпосередньо стосуються забезпечення ефективного процесу соціалізації та повноцінної соціальної інтеграції молодого покоління, а передовсім тих осіб, які мають особливі освітні потреби. Як засвідчують факти саме проти таких учнів в освітньому середовищі проявляються факти дискримінації, сегрегації та стигматизації. У нашому баченні, ґрунтовне вивчення та належний аналіз теоретико-методологічних основ процесу соціалізації учнів з особливими освітніми потребами в умовах шкільного середовища кінця XX – початку XXI ст. можна розглядати у якості вагомого чинника, що позитивно вплине на готовність усіх учасників освітнього процесу до діалогу на основі паритету й дозволить ефективно боротися з негативними стереотипами.

Таким чином, можемо констатувати, що піднята у дисертаційному дослідженні Лариси Володимирівни Козіброби наукова проблематика є доволі актуальною та, безумовно, відповідає викликам часу. З огляду на це, повністю підтримуємо авторку в тому, що питання соціалізації учнів з особливими освітніми потребами є гострою науково-педагогічною проблемою, яка потребує системного підходу у площині дослідження методологічних орієнтирів, вивчення культури шкільного середовища та аналізу компетентності вчителя у роботі з учнями з особливими освітніми потребами та узагальнення

інноваційних форм і методів, які використовувалися у кінці XX ст. та на початку XXI ст.

Встановлено мультидисциплінарність і комплексність проблеми соціалізації дітей з особливими освітніми потребами в освітньому середовищі закладу загальної середньої освіти. Як наслідок, навіть не дивлячись на значну кількість публікацій цілої плеяди українських і зарубіжних учених, теоретичні та практичні питання не можна вважати належним чином висвітленими, а також не вироблено системного опрацювання теоретико-методологічних основ соціалізації учнів з особливими освітніми потребами в умовах шкільного середовища наприкінці XX – на початку XXI ст. Підсилюють актуальність дисертаційного дослідження Л.В. Козіброди суперечності, які виявлені та потребують ефективного і швидкого подолання. Отже, відповідально відзначаємо, що наукове дослідження, яке представлене на захист є своєчасним, а його актуальність не викликає жодних сумнівів.

Відзначимо, що рецензоване дисертаційне дослідження вважаємо цілісним й таким, що на науково-теоретичному та методичному рівнях спрямоване на комплексний аналіз й обґрунтування теоретико-методологічних основ соціалізації учнів з особливими освітніми потребами в умовах шкільного середовища наприкінці XX – на початку XXI ст. й визначенні перспектив удосконалення цього процесу у площині нових соціально-освітніх парадигм українського суспільства.

Наукова новизна результатів дисертаційної роботи

Аналіз дисертаційного дослідження дає нам підстави констатувати, що здобувачкою отримано вагомі наукові результати. Зокрема, вперше авторка зуміла розкрити теоретичні та методологічні основи соціалізації учнів з особливими освітніми потребами в умовах шкільного середовища наприкінці XX – на початку XXI ст., що охоплюють наукові теорії, концепції, підходи, що комплексно пояснюють розвиток і соціалізацію особистості у контексті психоаналітичного, соціогенетичного, когнітивного, культурно-еволюційного, індивідуально-центрованого напрямів та крізь призму соціалізації осіб з особливими освітніми потребами. Доволі цінним у науковій площині вважаємо

те, що дисертанткою на основі вивчення міжнародних документів та детермінації змісту, завдань й особливостей соціалізації визначено ключові аспекти соціалізації особистості з особливими освітніми потребами в теорії та практиці загальної середньої освіти зарубіжних країн. Визнаємо внесок Лариси Володимирівни щодо вивчення стратегічних орієнтирів соціалізації у контексті організації освітнього процесу в умовах вітчизняних загальноосвітніх шкіл, що охоплюють аксіологічну, організаційно-педагогічну, психолого-педагогічну, соціальну детермінанти та підходи до організації навчання і соціалізації учнів з особливими освітніми потребами (десегрегацію, інтеграцію-мейнстрімінг, інтеграцію-інклюзію). Відзначимо, що авторка дуже виважено підійшла до аналізу потенціалу фізичної культури і фізичного виховання у соціалізації учнів з особливими освітніми потребами. Нам також імponує те, що у роботі належним чином розкрито сутність і зміст компетентності вчителя, проаналізовано функції, які він виконує у забезпеченні соціалізації учнів з особливими освітніми потребами в закладах загальної середньої освіти. Схвалюємо те, що авторка зосередила увагу на висвітленні потенціалу методу драматизації, казкотерапії під час проєктування культури шкільного середовища. До авторського доробку відносимо й те, що було уточнено цілий ряд наукових дефініцій («соціалізація», «потреби», «учні з особливими освітніми потребами», «інклюзія», «інклюзивна освіта», «стратегії соціалізації», «культура шкільного середовища», «школа, доброзичлива до учнів з особливими освітніми потребами») та з'ясовано внесок вітчизняних і зарубіжних науковців у розвиток теорії та практики соціалізації учнів з особливими освітніми потребами в Україні та за кордоном наприкінці XX – на початку XXI ст.

Ступінь обґрунтованості наукових положень і висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Вивчення та аналіз дисертації й автореферату Лариси Володимирівни Козіброди дозволяє констатувати, що авторка використала адекватний спектр методів дослідження (загальнонаукові, пошуково-бібліографічний, історіографічно-інтерпретаційний, історико-порівняльний, контент-аналіз, компонентно-структурний, структурно-функціональний, емпіричні), що

допомогло належним чином розв'язати усі поставлені у дисертаційному дослідженні завдання. Рецензована дисертаційна робота опирається на значну джерельну базу, яка охоплює вітчизняну та зарубіжну соціологічну, філософську, психологічну, педагогічну, методичну літературу, міжнародні матеріали нормативного і рекомендаційного характеру, правові акти зарубіжних країн та України, дисертації, монографії, наукові статті, матеріали періодичних видань і науково-практичних конференцій. Так, авторка використала 619 найменувань, з яких 137 – іноземними мовами). Хочемо наголосити, що висновки відповідають завданням, які були поставлені та повною мірою корелюються із науковою новизною.

Відповідність структури і змісту дисертаційного дослідження чинним вимогам

Рецензоване дисертаційне дослідження має чітку структуру. Зокрема, здобувачкою педагогічно грамотно визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, хронологічні межі дослідження, концепцію, методологію, обґрунтовано вибір методів, представлено теоретичну та джерельну базу. У нашому баченні всі компоненти наукового апарату корелюють між собою та спрямовані на досягнення поставленої мети. Підтримуємо здобувачку у тому, що її авторське бачення головних методологічних характеристик дисертації є цілком логічним та виступає у якості виваженого наукового конструкта, який володіє науковою цінністю та заслуговує на схвалення.

Авторкою переконливо обґрунтовано багатогранність, складність та міждисциплінарний характер процесу соціалізації учнів як наукового феномену. Нам імponує представлені науковцем підходи до розуміння наукової дефініції «діти з особливими освітніми потребами». Виправданим вважаємо представлений аналіз історичної ретроспективи означеної проблематики у XIX ст. На основі аналізу різновекторних ракурсів міжнародної освітньої політики авторкою було проведено вивчення процесу інтеграції учнів з особливими освітніми потребами в середовище закладу загальної середньої освіти, а також досліджено особливості організації освіти для цієї категорії учнів. Відзначимо й те, що

дисертанткою на основі ґрунтового аналізу аксіологічної, організаційно-педагогічної, психолого-педагогічної, соціальної детермінант науково виважено висвітлено змістову характеристику методологічних орієнтирів процесу соціалізації учнів, які мають особливі освітні потреби. Так, авторка належну вагу приділяє характеристиці основних положень освітньої інклюзії, а саме: рівний доступ до освіти для усіх учасників освітнього процесу; активна участь усіх без виключення школярів в освітньому процесі; надання всебічної підтримки як дітям з особливими освітніми потребами, так і членам їхніх родин задля ефективного залучення до життєдіяльності у шкільному середовищі. Нам особливо імponує те, що здобувачка приділила увагу висвітленню потенціалу фізичної культури та фізичного виховання у соціалізації учнів з особливими освітніми потребами. Зокрема, проаналізовано мету, загальні, виховні та корекційні завдання, досліджено специфіку фізичного виховання учнів з особливими освітніми потребами, вивчено основні причини, які вплинули на недостатню розробленість проблеми застосування фізичної культури і спорту для соціалізації учнів з особливими освітніми потребами. Схвалюємо те, що у дисертації акцентовано увагу на практичній діяльності педагогів під час організації фізичного виховання школярів, які мають особливі освітні потреби.

Позитивно розцінюємо погляди здобувачки стосовно науково-методологічної проєкції культури шкільного середовища та змістової характеристики навчання й виховання як його елементів. А саме, цінним вважаємо науково виважений підхід до висвітлення проблеми агресивного учнівського середовища до учнів з особливими освітніми потребами, а також здійснений аналіз професійної компетентності вчителя, що працює з дітьми з особливими освітніми потребами. Сильною стороною рецензованого дисертаційного дослідження вважаємо представлені інноваційні форми і методи соціалізації учнів з особливими освітніми потребами в умовах шкільного середовища, які активно використовувалися у кінці ХХ та на початку ХХІ ст..

Ґрунтовним і поліаспектним є розкриття в роботі найактуальніших питань, які безпосередньо стосуються вдосконалення процесу соціалізації учнів з

особливими освітніми потребами у площині нових соціально-освітніх парадигм. Зокрема у роботі доведено, що внутрішнє середовище соціалізації потребує покращення фізичного простору, кадрового забезпечення, розробки індивідуальних програм розвитку з урахуванням потреб у соціалізації, організація групових і колективних форм взаємодії, використання гнучких стратегій, методів і технологій навчання освітньо-корекційного спрямування.

До основних переваг дисертаційного дослідження Козіброби Лариси Володимирівни відносимо її **практичне значення**, яке полягає в тому, що запропоновано ґрунтовне навчально-методичне забезпечення авторської системи. Зокрема, систематизовані авторкою матеріали слугують належним теоретичним, методологічним, методичним забезпеченням процесів соціалізації учнів з особливими освітніми потребами у середовищі загальноосвітньої школи та професійної підготовки педагогічних кадрів до її здійснення. Вони можуть бути використані в освітній практиці українських загальноосвітніх шкіл й освітньому процесі закладів вищої педагогічної освіти.

Повнота викладу основних результатів дисертаційного дослідження

Усі положення роботи якісно аргументовані й підкріплені посиланнями на відповідні джерела. Висновки (як до окремих розділів, так і загальні) свідчать про цілісність і логічну завершеність дослідження та відповідають поставленим завданням. Усе це дозволяє констатувати, що всі завдання дослідження здобувачка повністю виконала.

Проведений аналіз представлених матеріалів (дисертація, автореферат, монографія, статті за темою дисертації, матеріали щодо апробації результатів) свідчить про наукове сумління та глибокі теоретичні знання дисертантки, досконале володіння методами наукового дослідження. Джерельна база достатня для всебічного дослідження проблеми і свідчить про наукове сумління автора. Позитивної оцінки заслуговує і масштабність апробації, адже результати дисертаційного дослідження були представлені на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних та науково-методичних конференціях. Відзначимо, що 10 закладів освіти як середньої так і вищої впровадили результати дисертаційного

дослідження в освітній процес, про що засвідчують довідки про впровадження. Наукові публікації, які авторка опублікувала, підтверджують її компетентність та засвідчують вагомий авторський потенціал так, у науковому доробку 45 публікацій, з-поміж яких: 1 монографія, 1 навчальний посібник, 8 статей у виданнях, що індексуються наукометричними базами даних (з них 2 у виданнях, що включені до Scopus, 2 – у Web of Science, 4 – у виданнях, що водночас належать до переліку наукових фахових видань України), 15 статей у наукових фахових виданнях України, 1 стаття у періодичному виданні іншої держави, 5 праць апробаційного характеру, 1 навчальна програма (рекомендована МОН України), 13 праць, що додатково відображають результати дисертації. Наголошуємо, що авторські праці були опубліковані упродовж дванадцяти років (2008–2020 р.р.).

Дисертаційна робота чітко структурована. Зміст роботи відображає хід виконання завдань дослідження. Висновки, представлені в дисертації, свідчать про цілісність і логічну завершеність дослідження та відповідають поставленим завданням. Автореферат дисертації повністю відображає її зміст. Відзначимо й те, що рецензоване дослідження відрізняється високою культурою науково-теоретичного мислення автора, грамотністю у побудові й викладі наукового матеріалу. Отже, всі теоретичні положення та висновки рецензованого дисертаційного дослідження, авторкою якого є Козіброда О.В. є достатньо повно обґрунтованими, теоретично та методологічно виваженими. Оцінюємо їх як новий важливий внесок у загальну педагогіку та історію педагогіки.

Дискусійні положення та зауваження

Дисертаційне дослідження Л.В. Козіброди, як і будь яка самостійна й глибока за змістом історико-педагогічна наукова праця, містить певні дискусійні моменти. Отже, належно оцінюючи позитивні здобутки, хочемо висловити *зауваження й власні судження*, а також звернути увагу на певні *неточності та дискусійні моменти*. А саме:

1. Вважаємо, що параграф 1.4 «Ступінь дослідженості проблеми в історичній ретроспективі» не зовсім відповідає хронологічним межам, які заявлені у дисертаційному дослідженні (кінець ХХ – початок ХХІ ст.), адже

присвячений питанням соціалізації та психолого-педагогічної діяльності з дітьми, які мають особливі освітні потреби наприкінці XVIII – початку XIX ст. У цьому контексті доцільні пояснення авторки, що було покладено в основу такого історіографічного аналізу.

2. На с. 145 авторка констатує, що «запорукою успішної інтеграції дітей з особливими освітніми потребами в середовище загальноосвітньої школи у зарубіжних країнах проголошується тісна взаємодія громадських організацій та освітніх інститутів із їхнім родинним оточенням». Варто було б для підкріплення такої позиції представити конкретні факти та архівні документи такої взаємодії або у дисертаційному дослідженні (п. 2.1), або у додатках.

3. Характеризуючи у параграфі 2.2 психолого-педагогічні аспекти соціалізації учнів з особливими освітніми потребами в теорії і практиці загальної середньої освіти зарубіжних країн варто було б, у нашому баченні, дещо більше уваги приділити саме висвітленню питання в історичному контексті початку XXI ст.

4. На рис. 4.1 авторка представила науково-методологічну проєкцію культури шкільного середовища. Вважаємо таке схематичне зображення доволі інформативним та цінним у контексті наукових пошуків, однак вважаємо, що варто було б більш ґрунтовніше у тексті дисертації розкрити усі складові шкільного середовища, які зображені на схемі.

5. У нашому баченні дисертаційне дослідження мало б ще більшу репрезентативність у тому випадку, якщо б здобувачка навела конкретні приклади, які висвітлювали б агресивне учнівське середовище стосовно дітей з особливими освітніми потребами кінця XX – початку XXI ст. та показала б існування позитивної чи негативної динаміки.

6. Не применшуючи вагомості висвітлення інноваційних методів соціалізації учнів з особливими освітніми потребами в умовах шкільного середовища, вважаємо за доцільне відзначити, що авторка головну увагу присвятила характеристиці методу драматизації та охарактеризувала потенціал арт-терапії, зокрема казкотерапії. Вважаємо, що варто було б розглянути інші, не

менш перспективні методи, що активно почали використовуватися саме на початку ХХІ ст., до прикладу використання інформаційно-комунікативних технологій, комп'ютерних ігор, презентацій.

Загальний висновок щодо відповідності дисертаційного дослідження чинним вимогам та можливість присудження наукового ступеню

Відзначимо, що висловлені зауваження не зменшують наукового значення дисертаційного дослідження, яке виконане на високому науковому та практичному рівні. Рецензована дисертація Козіброди Лариси Володимирівни є самостійною завершеною науковою працею, а отримані результати мають наукову новизну, теоретичну й практичну значущість та є важливими для педагогічної науки. Отже, правомірно зробити загальний висновок про те, що дисертація на тему: **«Теоретико-методологічні основи соціалізації учнів з особливими освітніми потребами в умовах шкільного середовища (кінець ХХ – початок ХХІ ст.)»** за актуальністю, змістом, одержаними результатами, обсягом і оформленням відповідає вимогам, що висуваються до дисертацій, а саме пп. 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (зі змінами, внесеними згідно постанов Кабінету Міністрів України за № 656 від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.12.2015 р. та № 567 від 27.07.2016 р.), що дає усі підстави для присудження **Ларисі Володимирівні Козіброді** наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Офіційний опонент

доктор педагогічних наук, доцент
професор кафедри соціальної роботи, спеціальної освіти
і менеджменту соціокультурної діяльності
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка

Калаур С.М

